

Hvad er det vi tester?

Kløvningsfokusering, konstruktioner og materialeudvælgelse – metodekritiske overvejelser til et psykolingvistisk eksperiment med danske sætningskløvninger

Marie Herget Christensen
Københavns Universitet

Det er en vedholdende antagelse indenfor dansk grammatik at vi kløver for at fokusere (jf. fx Hansen & Heltoft 2011:1794 ff.) og at kløvningskonstruktionen er strukturel ensartet uanset hvad den skal fokusere. Jeg vil i denne artikel nuancere den sidste del af antagelsen. I mit arbejde med materialeudvælgelse af kløvninger har jeg nemlig i detaljer haft lejlighed til at overveje denne ensartethed der er afgørende for det psykolingvistiske eksperiment som min materialeudvælgelse skal bruges til. Som flere forfattere har pointeret (jf. fx Dyhr 1978; Korzen 2014b) er der syntaktiske forskelle på kløvningskonstruktionen alt efter hvilket led der er kløvet ud. Denne artikels formål er at sammenfatte og nuancere den pointe.

Der findes forskellige typer af kløvninger i dansk, men denne artikel beskæftiger sig kun med den type der ofte kaldes *det*-kløvningen eller sætningskløvning. Det vil sige kløvninger af typen (1).

(1) Det var Ole der knaldede ruden. (Hansen & Heltoft 2011:1794)

Sætningskløvninger består af en oversætning med det udkløvede led (*Ole*) – også kaldet udkløvningen, og en kløvningsledsætning (*der knaldede ruden*) der lægger sig som en underordning til oversætningen. Det specielle ved sætningskløvninger er den markerede sætningsstruktur og de specifikke diskursfunktioner som kon-

struktionen koder for. Konstruktionen består således af to sætninger men udtrykker kun én proposition (jf. fx Collins (2006)). Det er ophav til dens navn i det konstruktionen har delt – kløvet – et sætningsindhold i to sætninger. Oversætningen består af det led i propositionen der er blevet udkløvet samt *det* og et kopulaverbum. Ledet der udkløves kan være et hvilket som helst indholdsled fra propositionen. Dette er omdrejningspunktet for konstruktionens syntaktiske diversitet, som vi skal se nedenfor. Ledsætningen (*der knaldede ruden*) består så af de øvrige led fra propositionen. Den er kodet som præsupponeret, det vil sige at indholdet i den ikke asserteres men forudsættes. Det udkløvede led er derimod kodet med funktionen *fokus* (Christensen under udgivelse) (jf. også fx Hansen & Heltoft 2011:1790 ff.). Der er uenighed i litteraturen om hvordan fokus mest præcist defineres og i øvrigt også om hvorvidt udkløvede led altid fungerer som fokusatorer i sprogbrug (jf. fx Prince 1978), men det fører for vidt at udfolde diskussionen her, se i stedet Christensen (under udgivelse). Tilstrækkeligt er det at sige at diskussionen har medført et behov for at teste hvorvidt fokusfunktionen rent faktisk er kodet i kløvningskonstruktionen og for en nøje definition af fokus. Som jeg argumenterer for i Christensen (under udgivelse) er det givetvis sådan at forfattere hver især beskriver forskellige aspekter af udkløvningens funktion, men i denne artikel vil jeg kun beskæftige mig med det man kan kalde den syntagmatiske dimension af fokus, nemlig den der har at gøre med fremhævnings. Jespersen (1949) beskriver kløvninger således:

A cleaving of a sentence by means of *it is* (often followed by a relative pronoun or connective) serves to single out one particular element of the sentence and very often, by **directing attention to it** and bringing it, as it were, **into focus**, to mark a contrast (1949:147 ff., mine fremhævninger).

Som det antydes i denne definition, er der flere ting på spil når vi fokuserer (udpegning, kontrast, opmærksomhedsstyring), men for nuværende vil jeg kun beskæftige mig med det aspekt af fokusering der har at gøre med opmærksomhedsstyring. Hvorvidt udkløvede led retter sprogbrugerens opmærksomhed mod sig, kan nemlig efterprøves psykolingvistisk. Det var hvad jeg gjorde i et eksperiment der testede udkløvede leds evne til at fange læserens opmærksomhed både i

forhold til andre placeringer i kløvningen og i forhold til ukløvede sætninger. Eksperimentet vil blive afrapporteret i Christensen & Stewart (kommende), og det er uden for denne artikels formål at afrapportere hele eksperimentet. Det jeg diskuterer i denne artikel, er i stedet materialeudvælgelsen, det vil sige hvilke konkrete kløvninger jeg har anvendt til at teste min hypotese, og hvilke lingvistiske overvejelser jeg har gjort mig i den forbindelse. Disse overvejelser giver nemlig i indsigt i kløvningens strukturelle og syntaktiske beskaffenhed. Derudover giver overvejelserne også en indsigt i eksperimentets udsigelseskraft og validitet i forhold til testning af kløvningers fokusfunktion. Disse indsigter må vi altid holde os for øje når vi vurderer psykolingvistisk testning af grammatiske fænomener.

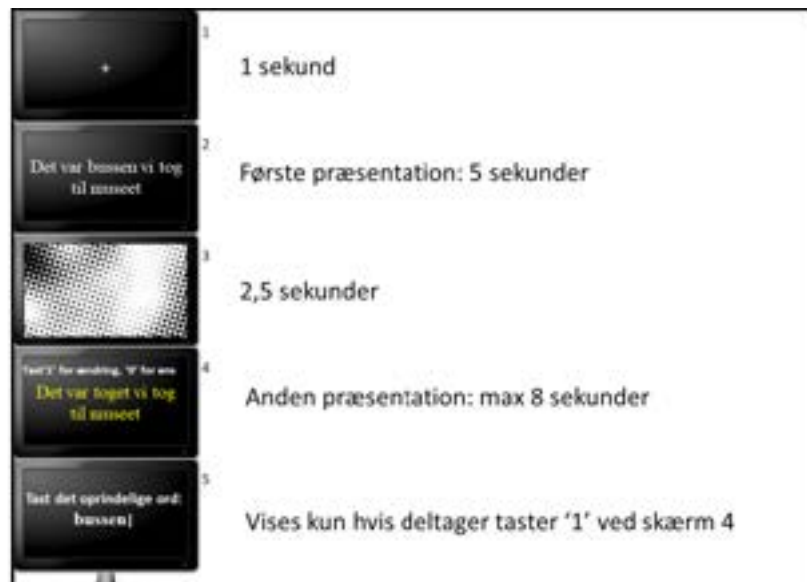
Resten af artiklen er struktureret som følger: Først giver jeg et kort rids af det anvendte forsøgsdesign, og derefter beskriver jeg materialeudvælgelsen og diskuterer metodevalgene der ligger til grund for udvælgelsen. Diskussionen vil især koncentrere sig om forskellige undertyper af kløvninger og deres strukturelle og funktionelle uensartethed. Til sidst sammenfatter jeg diskussionen.

Udkløvede led som opmærksomhedsfangere i processering

Det er kendt fra psykolingvistikken (jf. fx Ferreira et al. (2002)) at sprogbrugere økonomiserer med deres processeringsressourcer og kun processerer et element så grundigt som det er nødvendigt. Hvor grundigt et element processeres, styres af sprogbrugerens opmærksomhed, og signaler om vigtig information medfører således grundigere processering. Det er derfor rimeligt at antage at fokusering medfører grundigere processering. Det er da netop også hvad tidligere forsøg viser. Sturt et al. (2004) viser således at læsere er bedre til at opdage ændringer i tekster anden gang de læser dem når ændringen forekommer i et udkløvet led end når den forekommer i kløvningssætningsen. Det er præcis det som også det danske eksperiment med kløvninger finder (Christensen & Stewart kommende). Fokus som opmærksomhedsfanger er ikke den eneste type psykolingvistiske eksperimenter der er foretaget for kløvninger. Se for eksempel Birch et al. (2000) og Destruel & DeVaugh-Geiss (2018) for oversigter over eksperimenter der undersøger det udpegende aspekt af kløvningens fokusering.

Hypotesen for vores eksperiment er altså at læseren vil være mere opmærksom på information der står i det udkløvede led end information der ikke står i det udkløvede led.

En måde hvorpå man kan teste opmærksomhed og dermed processeringsdybde er med det såkaldte *text-change* eksperiment-design. Her ser forsøgspartagerne en tekst på en skærm, og efter en kort pause ser de den samme tekst igen. I anden visning er der dog ændret et ord, og det er nu forsøgspartagerens opgave at opdage og identificere ændringen (se Christensen (2015) for en gennemgang af forsøgsparadigmet). Fordi vi økonomiserer med vores processeringsressourcer, er vi utilbøjelige til at holde særlig meget øje med information som vi allerede har processeret (Sanford 2002), og derfor er vi tit blinde for ændringerne. Men det er vist at forskellige typer af fremhævninger (sproglige og visuelle) reducerer denne blindhed (Price 2008; Sanford 2002; Sanford et al. 2006; Sanford et al. 2005; Sturt et al. 2004; Christensen 2015). Blandt dem altså en reduceret ændringsblindhed forårsaget af udkløvninger i engelsk.

Figur 1: Illustration af hvad forsøgspersonen ser for hver sætning (jf. A-D i tabel 1) de skal læse. Forsøgspersonerne læser foruden kløvninger som vist her også ukløvede sætninger

Opmærksomhedsfangende plads eller konstruktion?

Når man vil undersøge om der er en effekt af fokus i kløvninger for sætningsprocesseringen, må man skelne mellem fokusforskelle internt i konstruktionen og fokusforskelle til andre konstruktioner. Lad os se på en kløvning som i (2).

- (2) Det er de ydre mure kommandantskabet står for vedligeholdelsen af

I (2), vil hypotesen være at det udkløvede led *de ydre mure* fanger læserens opmærksomhed. Men der er forskel på om vi anskuer det udkløvede led som en fokuserende plads i kløvningskonstruktionen, eller vi anskuer kløvningskonstruktionen som en fokuserende konstruktion i forhold til andre konstruktioner. Vil vi hævde det første, må det udkløvede led være opmærksomhedsfangende *i forhold* til andre pladser i kløvningen (fx *vedligeholdelsen*). Hævder vi det sidste, vil det udkløvede led være mere opmærksomhedsfangende end det samme led udtrykt med en anden konstruktion. Det sidste kræver en uddybning. Som nævnt er kløvninger en måde at udtrykke en proposition med to sætninger. Det medfører at den samme proposition også vil kunne udtrykkes med en ukløvet sætning. Den vil ifølge Hansen (1995) være aldeles synonym med kløvningen, bortset fra de informationsstrukturelle funktioner. Det vil sige at sætningsindholdet, propositionen, er det samme, men der vil være forskelle med hensyn til præsupposition, fokus og givetvis også andre informationsstrukturelle forhold som fx tema-remat. Den samme proposition kan udtrykkes med en række forskellige konstruktioner. I engelsk er for eksempel de såkaldte pseudokløvninger meget brugt. Det som Sturt et al. (2004) har testet for engelske kløvninger, er netop den samme proposition udtrykt med to forskellige konstruktioner. De har nemlig vist i engelsk at led som er udkløvet vha. pseudokløvninger reducerer ændringsblindheden sammenlignet med led der **ikke** er udkløvet i en *it*-kløvning. I testen læste og genlæste deltagere sætninger som (3).

- (3) Everyone had a good time at the pub. A group of friends had met up there for a stag night. What Jamie really liked was the cider, apparently (Sturt et al. 2004:882-888).

Anden gang deltagerne læste (3) var *cider* ændret til *beer*. Men deltagerne læste og genlæste også sætninger som (4) hvor *cider* ligeledes blev ændret til *beer*.

(4) Everyone had a good time at the pub. A group of friends had met up there for a stag night. It was Jamie who really liked the cider, apparently (Sturt et al. 2004:882-888).

Forfatterne fandt at deltagerne signifikant oftere opdagede ændringen i (3) hvor *cider* er fokuseret ved hjælp af en pseudokløvning end i (4) hvor *et andet led* end det testede (dvs. ændrede) er fokuseret ved hjælp af en *it*-kløvning. Bemærk at det er det samme propositionelle indhold der udtrykkes i de to kløvninger i (3) og (4), men det er hvert sit led der er udkløvet (med hver sin konstruktion). Der er den fordel ved denne sammenligning – altså forskellige konstruktioner – at ændringsordet kan forblive det samme (*cider* ændres til *beer* i begge betingelser). Men det har den ulempe at vi faktisk *ikke* får svar på om pladsen som udkløvet led i en pseudokløvning er særlig prominent i forhold til de andre pladser i den samme konstruktion. Desuden undersøges *it*-kløvningen, som i mange henseender er en engelsk pendant til *det*-kløvningen *ikke* som en fokuskonstruktion. Mit formål er at undersøge om det udkløvede led i *det*-kløvninger fungerer som fokusator, men den position undersøges ikke i det engelske forsøg. Her sammenlignes et udkløvet led i en anden konstruktion (pseudokløvning) med placering i *it*-kløvnings ledsætning.

Ved en dansk replikation der skal undersøge *det*-kløvnings fokustilskrivning, må jeg altså have *det*-kløvninger som fokusbetingelse og sammenligne den med en anden konstruktion med samme propositionelle indhold. De engelske stimuli anvender to forskellige typer kløvninger, men hvis man vil hævde at kløvninger er en særlig fokuskonstruktion, må man kunne forvente en fokusforskel til konstruktioner som ikke er fokuskonstruktioner, og altså ikke er kløvninger. I det danske forsøg bliver *det*-kløvningen derfor sammenlignet med udkløvede sætninger med samme sætningsindhold. Det vil sige at deltagerne læste og genlæste kløvninger som (2) og udkløvede sætninger som (5).¹

¹ Materialet var delt ind på lister så deltagerne aldrig læste det samme sætningsindhold i flere forskellige konstruktioner.

(5) Kommandantskabet står for vedligeholdelsen af de ydre mure

I begge tilfælde (2) og (5) var *mure* ved genlæsningen ændret til *vægge*. Denne test undersøger altså hvorvidt *det*-kløvninger er en fokuskonstruktion, forstået på den måde at når det propositionelle indhold udtrykkes med en kløvning, lægger man mere mærke til det udkløvede led end man gør til det samme indhold når det er udtrykt som et led i en ukløvet sætning.

Den del af eksperimentet undersøger altså om kløvninger er en særlig fokuskonstruktion sammenlignet med konstruktioner der ikke er grammatisk kodet for fokus (Hansen & Heltoft 2011:1794 ff.).² Den anden del af eksperimentet tester om der er en særlig fokusatorplads internt i kløvningskonstruktionen. Som sagt deler en kløvning et sætningsindhold i to og koder hver del med forskellige funktioner. Kløvningen medfører også vandtætte skotter mellem de to dele (Hasselgård 2004), så den anden del *ikke* er kodet med funktionen. Fx er kløvningsledsætningen præsupponeret, men udkløvningen er ikke præsupponeret men derimodasserteret. På samme måde er det udkløvede led fokuseret, men kløvningsledsætningen er ikke fokuseret. I Christensen (under udgivelse) viser jeg at kløvningsledsætninger faktisk er kodet med den modsatte funktion, nemlig nonfokus. Derfor må vi forvente at man lægger mere mærke til ændringer i det udkløvede led sammenlignet med ændringer i kløvningsledsætningen. For at teste om det faktisk forholder sig sådan, læste og genlæste deltagerne også kløvninger som (2), men her forekom ændringen i genlæsning så i kløvningsledsætningen (*vedligeholdelsen* blev ændret til *istandsættelsen*). For at udelukke at forskellene kan tilskrives andre forhold end netop kløvning, testede jeg også (5) hvor *vedligeholdelsen* ændredes til *istandsættelsen* ved genlæsningen. En samlet oversigt over materialeudarbejdelsen kan ses i Tabel 1. I alt konstruerede jeg 24 sådanne firleddede testsætninger.

² I ukløvede sætninger i dansk er fokus ikke grammatisk kodet, men bliver tilskrevet enten af fokusatorer (fx fokuspartikler) eller bliver infereret pragmatisk i talesituationen (Hansen & Heltoft 2011:78 ff.)

	Fokuseret	Ikke-fokuseret
Kløvning	A Det var bussen vi var med hen til museet Bussen → toget	B Det var bussen vi var med hen til museet museet → teatret
ukløvet sætning	C Vi var med bussen hen til museet Bussen → toget	D Vi var med bussen hen til museet museet → teatret

Tabel 1: Oversigt over testsætningerne

Materialeudvælgelse: typer af kløvninger

Nu hvor jeg har skitseret proceduren og hypotesen for forsøget, kan jeg gå videre til at præsentere de lingvistiske overvejelser der er nødvendige for at få så ensartet et materiale som muligt. Når vi tester psykolingvistisk, stræber vi efter at alt i vores materiale er så ens som muligt. Alt der er sprogligt forskelligt som ikke har at gøre med det vi tester kan nemlig påvirke testen og skævvride resultaterne. Derfor skal alle 24 firlinger være så ensartede som muligt. Jeg vil i det følgende gennemgå materialeudvælgelsen for det danske forsøg og begrunde metodevalgene. Jeg vil starte med typer af kløvninger, derefter kløvninger over for ukløvede sætninger og til sidst de enkelte ændringsord i materialet.

Hansen & Heltoft (2011:1794 ff.) beskriver kløvningskonstruktionen som én konstruktion med den samme struktur og den samme funktion. Alligevel er der fra forskellige forfatterside beskrevet forskellige undertyper af kløvninger (jf. særligt Korzen 2014b; Korzen 2014a; men også Hansen 1995). Det første jeg udelukker, er kløvninger der har et andet led en *det* i forfeltet. Kløvninger der har et andet forfelt end *det*, er især kløvede spørgsmål (jf. Hansen 1995; Lambrecht 2001; Weinert & Miller 1996) eksemplificeret i (6).

(6) Hvad fanden var det han hed (LANCHART)

Det betyder altså at der er en gruppe af kløvninger der slet ikke bliver testet i mit eksperiment. Det har betydning for udsigelseskraften. Kløvede spørgsmål er nemlig kløvninger fuldt ud på linje med andre typer kløvninger (jf. fx Hansen & Heltoft 2011:1794 ff.), men både strukturelt og brugsmæssigt adskiller de sig så meget fra deklarative kløvninger at de i hvert fald i eksperimentel forstand må siges at være en sag for sig. Men netop fordi denne type også er kløvninger, må vi i kommende forskning også undersøge spørgeformede kløvnings evne til at fange opmærksomheden for at få et fuldt billede.

Kløvninger med "svag" fokusering

Derudover findes der typer af kløvninger hvor der er blevet sået tvivl om hvorvidt de har samme fokustilskrivning som "prototypiske" kløvninger som (1). Hansen (1995) beskriver visse typer mindre centrale kløvninger som "svage" og Korzen (2014b) graderer fokustilskrivningen, så den for visse kløvningstypers vedkommende er stærk og for andre som (7) er svag.

(7) Det er med dyb sorg, vi må meddele, at vor afholdte chef, direktør Niels Hjorth, R. af Dbg. [...] pludselig er afdøet ved døden den 12. oktober 1971 (Hansen 1995:139)

Typer som (7) er blevet beskrevet som emotive kløvninger (Korzen 2014b) og som retoriske kløvninger (Hansen & Heltoft 2011:1794 ff.). Det udkløvede led *med dyb sorg* synes ikke at fungere som fokusator i Hansen & Heltofts definition af fokus, nemlig som markering af meddelelsens centrum. Derfor kan det også betvivles hvorvidt udkløvede led i denne type kløvninger vil fungere som opmærksomhedsfanger. Medmindre man vil undersøge forskellige typer kløvnings grad af fokusering som selvstændig variabel, må man holde den type af kløvning konstant alene af den grund at der foreligger en hypotese i litteraturen om at fokus er forskellig for forskellige kløvninger. I fremtidige studier bør vi undersøge hvorvidt vi kan påvise en sådan graduering af i hvor høj grad forskellige typer kløvnings udkløvninger fanger opmærksomheden. Første skridt må imidlertid være overhovedet at påvise processeringsmæssige forskelle som kan forklares med fokustilskrivning i kløvninger. Derfor anvendes der i

materialet kun det Korzen (2014b) kalder ”prototypiske” kløvninger; altså kløvninger som udkløver et valensbundet indholdsled og som ikke er formulariske i indholdet (sådan som (7) må siges at være).

Valensbundne kløvninger

Hvad angår valensbundne indholdsled, er det den sidste form for typeinddeling jeg har foretaget for materialet. Hvad der menes med valensbundet og hvilke fravalg jeg har foretaget i den forbindelse, vil jeg beskrive i det følgende. Som Hansen & Heltoft (2011:1794 ff.) påpeger, kan et hvilket som helst led med propositionelt indhold udkløves. Lad os se igen på det ukløvede udtryk i (5), her gentaget som (8).

- (8) Kommandantskabet står for vedligeholdelsen af de ydre mure i år

Sætningsindholdet i (8) kan udtrykkes af kløvninger der udtrykker det frie adverbial *i år*, subjektet *kommandantskabet* eller (dele af) det middelbare argument *vedligeholdelsen af de ydre mure*. Men det er kun valensbundne udkløvede led der testes i denne undersøgelse. Det medfører også at undersøgelsen ikke anvender udkløvninger af frie adverbialer som eksemplificeret i (9).

- (9) Det er i år at Kommandantskabet står for vedligeholdelsen af de ydre mure

Jeg skelner mellem indholdssiden hvor sætningsindholdet – propositionen – befinder sig og udtrykssiden hvor de forskellige udtryk for propositionen er at finde. Når jeg beskriver hvilke led der kan udkløves, taler jeg altså som *indholdsled*. I (9) er *i år* således udtrykt som det udkløvede led i kløvningen, men samtidig er det som indholdsled et frit adverbial. Men hvilket indholdsled der udkløves, har konsekvenser for udtrykket. Det udkløvede led står nemlig ikke bare i oversætningen, det er også *fællesled* for et led i kløvningsledsætningen. Udkløver vi derimod et valensbundet indholdsled, som i (10), vil det udkløvede led på udtrykssiden fungere som valensbundet fællesled.

- (10) Det er vedligeholdelsen af de ydre mure Kommandantskabet står for

Kløvningsledsætningens (*kommandantskabet står for*) syntaks bliver markeret, fordi et af de valensbundne led vil være udtrykt udelukkende af fællesledet (*vedligeholdelsen af de ydre mure*). Det har betydning for hvilken form kløvningsledsætningen får. I (9) minder kløvningsledsætningen om nominelle ledsætninger i dens form. Det skyldes at fællesledet ikke er valensbundet. Disse strukturelle forskelle mellem kløvningsledsætningerne kan muligvis påvirke processeringen og derfor udelukkes ikke-valensbundne udkløvninger. Det har igen den betydning at der er fuldgældige kløvninger, nemlig de adverbialle der ikke bliver undersøgt i dette eksperiment. Hvorvidt adverbialle udkløvninger som *i år* i (9) fungerer som opmærksomhedsfanger på lige fod med andre udkløvninger, bliver altså ikke undersøgt, men må undersøges i fremtidige eksperimenter.

Subjektskløvninger

Endelig medtager jeg ikke såkaldte *subjektskløvninger* som eksemplificeret i (11) i materialet.

- (11) Det er Kommandantskabet der står for vedligeholdelsen af de ydre mure

Som sagt har jeg kun medtaget udkløvninger af valensbundne indholdsled, og i (11) er det netop et valensbundet indholdsled, indholdssubjektet, der er udkløvet. Alligevel medtages disse kløvninger ikke. Grunden til at de udelukkes er at forholdene for subjektskløvninger er specielle i dansk. Udtrykssubjektet i danske sætninger er nemlig ifølge Hansen og Heltoft (2011:78 ff.) *antifokus* (jf. også (Jensen 2011) og (Christensen under udgivelse)). For ukløvede sætninger uden nogen fokusator (fx tryk eller partikel) er fokus underspecificeret. Imidlertid vil en meddelelse altid i faktisk sprogbrug have et centrum, det vil sige et fokus. Hansen & Heltoft (2011) påpeger at udtrykssubjekter i ukløvede sætninger i dansk ikke kandiderer til at være fokus. Faktisk kan de kun ved ganske særlige subjektsfokusatorer fungere som fokus (Jensen 2011). Denne tilbøjelighed til at være fokus for

udtrykssubjekter er altså det Hansen & Heltoft (2011:78 ff.) forstår ved *antifokus*. Selvom udtrykssubjekter altså *kan* være fokus i ukløvede sætninger, skal der specielle virkemidler til (fx partikler). Anderledes forholder det sig for andre valensbundne indholdsled. De er nemlig i ukløvede sætninger ikke antifokus og kan derfor umiddelbart fungere som sætningens fokus, også uden nogen speciel markering. Typisk vil et udtryksled der ikke er antifokus, blive tolket pragmatisk som sætningens fokus i de tilfælde hvor der ikke er nogen markering af hvad der er fokus (Jensen 2011; Christensen under udgivelse). Denne forskel i hvor tilbøjeligt et indholdsled er til at være fokus i ukløvede sætninger, påvirker muligvis motivationen for at kløve og dermed også funktionstilskrivningen. Indholdssubjekter der har få chancer i livet for at opnå status som fokus i ukløvede sætninger, vil muligvis i særlig grad blive opfattet som fokus når det rent faktisk er fokuseret ved at stå som udkløvet led i en kløvning. Andre udkløvede valensbundne indholdsled processeres derfor muligvis anderledes end udkløvede indholdssubjekter. For at få så bred en udsigelseskraft som muligt har jeg valgt ikke at medtage disse særlige subjektskløvninger, men i stedet udkløvninger af andre valensbundne led. Sammenfattende udelukker jeg altså kløvede spørgsmål, kløvninger der hævdes at have ”svag” fokustilskrivning, adverbelle kløvninger og subjektskløvninger. Jeg vil nu gå over til at diskutere kløvninger over for ukløvede sætninger.

Klövninger over for ukløvede sætninger

Som sagt foretages i eksperimentet to typer af sammenligninger. For det første sammenlignes forskellige pladser i kløvningen, for det andet sammenlignes kløvningen med ukløvede sætninger. Begge dele kommer med sine egne begrænsninger og hensyn man bliver nødt til at tage i det eksperimentelle design. I det følgende vil jeg diskutere metodevalg for de to sammenligninger og beskrive de specifikke begrænsninger der er forbundet med henholdsvis sammenligning på tværs af konstruktioner og internt i kløvningen. Testningen af A sammenlignet med C i Tabel 1 er en replikation af det engelske forsøg bortset fra typen af konstruktion der anvendes. Derfor har denne test den fordel at ændringsordet er det samme på tværs af betingelser (bussen → toget i både A og C). Testen hævder at teste en fokusforskel og at den eneste forskel mellem A og C er en fokusforskel. Det er

at tage Hansen og Heltoft (2011:1794 ff.) på ordet og hypotisere deres antagelse til den alleryderste konsekvens. Hansen & Heltoft (2011) anser nemlig kløvninger og ukløvede sætninger med samme propositionelle indhold (som A og C) for at være helt synonyme bortset fra fokustilskrivningen. De er altså på indholdssiden ganske samme proposition der på udtryksiden udtrykkes af sætninger der er ens bortset fra fokus. Der er to typer indvendinger man kan komme med her. Den første retter sig mod udtrykket. Når man i psykologisk forstand søger at have ens stimuli, så tænker man i høj grad på ens udtryk eller ens overfladeformer (jf. fx (Gaskell 2009)). Ud fra det perspektiv er A og C i Tabel 1 (her gentaget som (12) og (13)) næppe ens.

(12) Det var bussen vi var med hen til museet

(13) Vi var med bussen hen til museet

Om end de er semantisk synonyme, er der en række udtryksmæssige forskelle mellem de to. Dels er der flere ord i (12), dels er (12) en kompleks sætning hvorimod (13) ikke er det. Ledrækkefølgen er også forskellig i de to. Dette er alle faktorer der givetvis påvirker processeringen. For eksempel er targetordet i (12) ord nummer 3 mens det i (13) er ord nummer 4. Der er to forhold man må huske på i den sammenhæng. Dels er *alle* de udtryksmæssige forskelle reducerbare til at være forskelle mellem kløvning og ukløvet sætning. Det vil sige at alle udtryksmæssige forskelle er iboende det at være en kløvning. Derfor kovarierer disse forskelle aldeles med betingelsen: kløvning eller ikke kløvning. Disse forskelle er altså reducerbare til det der testes: om kløvning påvirker processeringen. Man vil kunne indvende at det så ikke testes hvorvidt det er fokusegenskaben ved udkløvningen der medfører processeringsforskellen, men derimod blot udkløvning som sådan. Men her må man henvise til forklaringskraften. Testen tester ændringsblindhed, og det er påvist i mange forsøg (Sanford 2002; Sturt et al. 2004; Sanford et al. 2005; Sanford et al. 2006; Christensen et al. under udgivelse; Christensen 2015) at ændringsblindhed er styret af opmærksomhed som igen er styret af lingvistisk og visuel fremhævnings. Testen er altså sensitiv overfor lingvistisk fremhævnings. Dermed er det rimeligt at antage at det er den funktion ved kløvning

der netop fremhæver (altså fokuserer) det udkløvede led der medfører forskellen i ændringsblindheden.

Med hensyn til antallet af ord vil det højst kunne svække effekten. Vi kan med rimelighed antage at jo færre ord der er i en sætning, jo lavere vil processeringsbyrden være. Og det er vist at øget processeringsbyrde også øger ændringsblindheden (Sanford et al. 2005). Korte sætninger vil altså medføre mindre ændringsblindhed end lange. Men hypotesen er netop at kløvning vil medføre mindre ændringsblindhed. Hvis kløvninger var kortere end ukløvede, ville det kovariere, og længde i sig selv ville kunne forstærke effekten. Men det modsatte gør sig gældende, og længden på sætningen vil altså højst kunne influere på den måde at det svækker den forventede effekt af kløvning.

Den anden indvending har at gøre med indholdssiden. Og er af teoretisk art: Forholder det sig rent faktisk sådan at (12) og (13) er ganske synonyme bortset fra fokus? Patten (2013) argumenterer for at det ikke er tilfældet. Hun mener at *det* og *er* som er tilstede i udtrykket i kløvninger men ikke i ukløvede sætninger nødvendigvis må have andet og mere indhold end fokustilskrivning. Konsekvensen af hendes argument er at der i (12) og (13) dybest set ikke er tale om samme proposition og at indholdet for *det* og *er*, må findes på indholdssiden også. Hun understreger sin pointe ved at der kan være mere indhold i kløvninger end bare *det* og *er*, således at det udkløvede led modificeres af sætningsadverbialer i oversætningen, og kopulaverbet kan modificeres modalt, som eksemplificeret i (14).

(14) Det har været bussen vi var med hen til museet

I (14) er der i oversætningen et sammensat verbal der udtrykker en særlig modalitet for netop det udkløvede led. Denne modalitet kan ikke umiddelbart udtrykkes alene af en tilsvarende ukløvet sætning. Det er klart at jeg i materialekonstruktionen ikke har anvendt den slags modifikationer i oversætningen, men der er altså en strukturel forskel på muligheden for at kunne udtrykke den slags modalitet for et enkelt led mellem den ukløvede sætning og kløvningen. Denne strukturelle forskel mellem de to konstruktionstyper har givetvis at gøre med at den ene er en kløvning, men næppe en forskel i fokustilskrivning. Snarere

må den forskel ses som en forskel mellem de to konstruktioners syntaktiske kompleksitet. Endelig er fokustilskrivning ikke den eneste funktion som kløvninger er kodet med. Kløvningsledsætningen er, som Hansen & Heltoft (2011:1794 ff.) selv påpeger, og som der er bred enighed om i litteraturen (jf. fx (Weinert & Miller 1996)), præsupponeret. Der er altså en forskel mellem (12) og (13) med hensyn til assertivitet. Hvor hele (13) erassereret, er det kun det udkløvede led i (12) der er det. Denne forskel er en iboende del af kløvningskonstruktionen men har ikke at gøre med fokustilskrivning. Der er altså forskelle mellem de to konstruktioner der ikke har at gøre med deres evne til at fange opmærksomheden, og det er en svaghed ved at sammenligne to konstruktioner med hinanden. Sprog er komplekst, og konstruktioner adskiller sig funktionsmæssigt mere end hvad der er bekvemt. En måde man også kan se det på er at konstruktioner og sætninger er bygget op af leksikalsk materiale der hver især bidrager til konstruktionens funktion og betydning. Det vil jeg som det sidste diskutere i det følgende med fokus på de ændringsord jeg har anvendt i eksperimentet.

Samme konstruktion: forskellige ændringsord

Vi så i den engelske undersøgelse at i begge betingelser blev *cider* ændret til *beer*. I forhold til eksperimentel kontrol er det en fordel fordi det medfører at ændringsordet ikke er forskelligt i de to betingelser. Vi ved fra samme undersøgelse (Sturt et al. 2004) at ændringens ”størrelse” spiller ind på ændringsblindheden. Deltagerne opdagede således oftere ændringen når der i genlæsningen blev ændret til *dance* i stedet for *beer*. Hvis man ændrer til ord der er semantisk meget anderledes, er ændringen altså større. Derfor skal størrelsen på ændringen helst være lige stor for at det ikke i sig selv bliver en influerende faktor. Men når man sammenligner forskellige positioner i den samme konstruktion, kan det ikke lade sig gøre at have samme ændringsord i begge betingelser (jf. A og C i Tabel 1). Derfor må man tilstræbe at ændringen bliver så ensartet som mulig. De ting der især har betydning for ændringens størrelse, er semantisk afstand og forudsigelighed ud fra konteksten. Hvis man ændrer *cider* til *beer*, er den semantiske afstand mindre end hvis man ændrer til *dance*. Det

sidste forhold, forudsigelighed, har at gøre med hvor mange mulige ord der kan ændres til uden at sætningen bliver et grammatisk brud eller pragmatisk påfaldende. Kløvninger i faktisk forekommende tale indeholder ganske ofte et eller flere pronomener. Lad os se på et eksempel på en kløvning fra LANCHART-korpusset (Gregersen 2009) for at eksemplificere i (15).

(15) det var dig der skulle oversætte det hele (LANCHART)

Her er det udkløvede led pronomenet *dig*. Hvis man vil ændre det til et andet pronomen, er paradigmet af mulige valg meget snævert, og derfor er forudsigeligheden høj. Hvis man ændrer til et substantiv, bliver ændringen større end hvis man ændrer til et ord fra samme ordklasse. Derfor er der i al materiale anvendt substantiver både som ændringsord og som ændringsordets ophav. Det betyder givetvis noget for informationsstrukturen i kløvningen. Hvilket materiale man anvender til den enkelte kløvning, har betydning for informationsstrukturen i kløvningen.

Kotekst

Hvordan informationsstrukturen er for kløvningen, bliver især afgørende for kløvninger når de optræder indlejret i diskurs. I den engelske undersøgelse så vi at forfatterne havde konstrueret en kotekst som kløvningen er indlejret i. For at den ikke skal blive en influerende faktor i sig selv, skal den være identisk inden for en *item* (dvs. identisk for A-D i Tabel 1), og være lige upåfaldende i alle 8 tilfælde (de fire betingelser i første læsning og i genlæsningen med ændringsordet). Men som Prince (1978) viser for sprogbrug, så er der netop ikke kontekster hvor de to forskellige konstruktioner er lige naturlige. Eftersom de kommer med hver sine diskursfunktioner, passer de også til hver sin kontekst. Hupet & Tilmant (1986) viser det samme psykolingvistisk ved at påvise at forsøgspersoner vil foretrække kløvninger i visse kontekster og ukløvede i andre. Derfor præsenteres sætningerne i den danske undersøgelse i isolation dvs. uden kotekst. Det medfører ganske givet påfaldendhed, eftersom man i det meste sprogbrug hører eller læser sætninger indlejret i diskurs, men en vis

grad af påfaldendhed er uundgåeligt så snart man har et eksperimentelt design og holder visse lingvistiske forhold konstante.

Fordelen ved at teste kløvninger i isolation er at påfaldenheden så bliver den samme i alle sætningerne og ikke forskellig som den givetvis vil være hvis man konstruere kotekst til hver item. Sammenfattende kan jeg altså sige at både det materiale de udvalgte kløvninger er opbygget af og hvorvidt de er indlejret i en (passende) kotekst eller ej, har betydning for informationsstrukturen og dermed for hvor påfaldende kløvninger givetvis forekommer for læseren. Det viser en af svaghederne ved eksperimentel testning fordi påfaldendhed altid vil forekomme når vi ønsker at holde visse sproglige faktorer konstante.

Konklusion

Jeg har i denne artikel vist hvilke lingvistiske overvejelser jeg har gjort mig for at få så ensartet og dermed reliabelt et testmateriale som muligt, mens jeg samtidig ønskede et testmateriale der validt tester *sætningskløvninger* så bredt forstået som muligt for at opnå størst mulig udsigelseskraft om fokusering i kløvninger. Jeg har vist at for at opnå dette, må man gøre sig overvejelser om hvilke undertyper af sætningskløvninger man vil have med i sit materiale, samt om hvordan det vil kunne påvirke resultaterne (og udsigelseskraften hvis man udelukker dem). Omvendt viser overvejelserne også noget om kløvningers strukturelle og funktionelle variation, eftersom jeg ikke ville behøve at foretage disse udvælgelser hvis alle kløvninger var aldeles ens.

Litteratur

- Birch, S.L., J.E. Albrecht & J.L. Myers (2000) Syntactic focusing structures influence discourse processing. *Discourse Processes* 30:285-304.
- Christensen, M.H. (2015) Ændringsblindhed i sætningsprocessering i skriftlig dansk. Inger Schoonderbeek Hansen & Tina Thode Hougaard (red.) *15. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet:83-95.

- Christensen, M.H. (under udgivelse) Sætningskløvnings koder fokus og nonfokus i dansk. *Ny forskning i grammatik*.
- Christensen, M.H., T.J. Jensen & T.K. Christensen (under udgivelse) Foregrounding of subordinate clauses by word order. *Linguistics*
- Christensen, M.H. & A. Stewart (kommende) Change blindness effects of word position in clefts and non-clefts in Danish.
- Collins, P. (2006) It-clefts and wh-clefts: Prosody and pragmatics. *Journal of Pragmatics* 38:1706-1720.
- Destruel, E. & J. DeVaugh-Geiss (2018) On the interpretation and processing of exhaustivity: Evidence of variation in English and French clefts. *Journal of Pragmatics* 138:1-16.
- Dyhr, M. (1978) *Die Satzspaltung im Dänischen und Deutschen*. Tübingen, Deutschland: TBI Verlag Gunter Narr.
- Ferreira, F., K.G. Bailey & V. Ferraro (2002) Good-enough representations in language comprehension. *Current directions in psychological science* 11:11-15.
- Gaskell, G. (2009) *Oxford Handbook of Psycholinguistics*. Oxford:Oxford University Press.
- Gregersen, F. (2009) The data and design of the LANCHART study. *Acta Linguistica Hafniensia* 41:3-29.
- Hansen, E. (1995) Sætningskløvning i moderne dansk. *Danske Studier*:126-146.
- Hansen, E., & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. Bind 3: Sætningen og dens konstruktion. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hasselgård, H. (2004) Adverbials in IT-cleft constructions. *Language and Computers* 49:195-211.
- Hupet, M. & B. Tilmant (1986) What are clefts good for? Some consequences for comprehension. *Journal of memory and language* 25:419.
- Jensen, Eva Skafte (2011) Er subjekt virkelig antifokus? Inger Schoonderbeek Hansen & Peter Widell (red.). *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Nordisk Institut, Aarhus Universitet:195-206.
- Jespersen, O. (1949) *A Modern English Grammar on Historical Principles: Part 7. Syntax*. Copenhagen: Ejnar Munksgaard.
- Korzen, I. (2014a) Cleft sentences. Italian-Danish in contrast. Frequency, Forms and Functions of Cleft Constructions in Romance and Germanic: Contrastive, *Corpus-Based Studies* 281:217.
- Korzen, I. (2014b) Firkløvning: En typologisk-komparativ beskrivelse af sætningskløvnings med eksempler fra dansk og italiensk. *Ny forskning i grammatik* 21:163-176.

- Lambrecht, K. (2001) A framework for the analysis of cleft constructions. *Linguistics* 39:463-516.
- Patten, A. (2013) *The English IT-cleft: A constructional account and a diachronic investigation*. Walter de Gruyter.
- Price, J.M. (2008) *The use of Focus Cues in Healthy Ageing*. PhD Dissertation, University of Glasgow.
- Prince, E.F. (1978) A comparison of wh-clefts and it-clefts in discourse. *Language*:883-906.
- Sanford, A.J. (2002) Context, attention and depth of processing during interpretation. *Mind & Language* 17:188-206.
- Sanford, A.J., A.J. Sanford, R. Filik & J. Molle (2005) Depth of lexical-semantic processing and sentential load. *Journal of Memory and Language* 53:378-396.
- Sanford, A.J., A.J. Sanford, J. Molle & C. Emmott (2006) Shallow processing and attention capture in written and spoken discourse. *Discourse Processes* 42:109-130.
- Sturt, P., A.J. Sanford, A. Stewart & E. Dawydiak (2004) Linguistic focus and good-enough representations: An application of the change-detection paradigm. *Psychonomic Bulletin & Review* 11:882-888.
- Weinert, R. & J. Miller (1996) Cleft constructions in spoken language. *Journal of Pragmatics* 25:173-206.